

André Hausmann

Aus aler Zäit

**Erënnerungen aus de Virkrichsjoeren
an dem II. Weltkrich**

Jelkowsky, Fr. 16.

Service de Formation Socio-Familiale R.B.S.

8. „Kennst du Brahnau, das verlassene Nest?“

D'Rees an den R.A.D.

Den drëtte Méindeg am Juni 1943 hun e puer honnert Lëtzebuerger Jonge sech ganz fréi op der Gare an der Stad afond, fir mat engem preisesche Convoi an den „Arbeitsdienst“ ze fueren. Och de Menn war do, wann hien och nët vill weider wéi 24 Stonnen hat, fir séng Präparativen ze treffen. Mat him war nach e ganze Koup Schoulmeeschteren vun de Joërgäng 1920-1924 ënner den Onglécksvullen; ënner aneren dem Menn säi Kolleg Pir.

Deem hat de Menn séng „Raucherkaart“ virun e puer Deg geschenkt, fir en ze tréischen, well hie säi Stellungsbefehl fir den R.A.D. kritt hat an de Menn nët. Si haten dee Moment allen zwéi geduecht, de Menn hätt et erëm eng Kéier gepackt, fir nach kënne weider an der Hemecht ze bleiwen.

Mä elo, wou alles aneschtens gelaf war, wéi virgesin, huet de Pir séngem Kolleg déi betreffend Raucherkaart aus fräie Stécker nees erëmginn. De Menn huet op eemol an deem groussen Trawolt säi Koséng vu Bouneweg entdeckt. Si sollten also zesummen déi onerfreelech Rees untrieden an esou as et hinnen alt nët esou schwéier gefall. Een huet sech un deem anere getréischt.

Op eemol huet et gepaff an et huet geheescht am Zuch, Plaz huelen. En etlech preisesch Arbeitsdienst-Gradéiert an Uniform waren extra aus dem Lager Brahnau komm, fir de Convoi ze iwwerwaachen. A schon huet den Zuch sech a Richtung Waasserbëlleg a Bewegung gesat. Déi ugeënd „Arbeitsdienstmänner“ hungen an de Fenstere wéi Drauwekludderen, hu Kreesch gedoën, Lëtzebuerger Lidder gesongen an de Leit zougewénkt, déi zu Honnerte laanscht d'ganz Streck stungen, fir hire Jongen e leschte Grouss mat an d'Friemd ze gin.

Wéi den Zuch a grousser Vitesse laanscht Oulje gejhauwt as, stounge bei der Barrière bei Terrens och en etlech Leit an hu gewénkt. Ennert hinnen huet de Menn séng Mamm gesin, déi wéi verzweiwelt mat den Äärm gefuchtet huet, wéi wa se domat hire Fissi kënnt zréckhalen. De Menn, dee mat séngem Nuesschnappéich gewénkt huet, huet dat fléie gelooss a gehofft, séng Mamm géif et als Souvenir un hien ophiewen a mat heemhuelen. Fir séng lescht Tréinen ofzewëschen, huet de Menn en anert aus der Täsch gezun.

No enger ustrengender Dauerfahrt vun engem Dag an enger Nuecht queesch duerch Däitschland, koumen eis iwwermitt Lëtzebuenger endlech zu Bromberg (Bydgoszez op polnësch) un. Do hu se hiirt Gepäck missen huelen an an engem laangen Dauermarsch bis an d'Lager op Brahnau schleefen (sou em déi 6 km), wou se hallef dout ukoumen. Déi éischt grouss Kujenat fir déi „Sau-Luxemburger“ huet de Preise gutt gedoë bis an déi déck Zéif. Si woussten, dass d'Lëtzebuenger allerhand gutt Saachen an hire Walisse verstaut haten, wouvun si nëmmen dreeme konnten. Tubak, Zigaretten, Kichelcher, Zoossissen, Kaffi asw. Eng ganz besuergt Mamm hat hirem Spross esouguer eng ganz Ham an d'Waliss gestoppt, fir dass hire Jéngelchen nët bei deene béise Preisen erhéngere sollt.

Wéi deen „diensttuende“ Vormann deen éischten Appell gemaach huet a Kaffi, Schockela an dat zolitt Schwéngsbee fond huet, as e vu Gloscht bal an d'Gette gaangen a konnt nach jhust flüsteren: „Ich werd zur Sau!“

Alldag am Lager

D'Brahnauer Arbeitsdienstlager louch ganz isoléiert mattsen an der polnescher Häd a war vu mächtege Bëscher ëmgin. Ennert dem Lager, déif am Buedem, war e gewaltegt Dynamitwierk amenagéiert, dat selbstverständlech mat Volldamp fir déi preisesch Krichsmaschinerie geschafft huet. Honnerte vu Krichsgefaangener - besonnesch vill Fransousen - waren an deem krichswichtege Betrib am Asaz. Och déi iwwer 400 Arbeitsdienstmänner - virun allem Lëtzebuenger - goufe vun de preisesche Krichsdreiwer ausgebeut, fir hir Krichsproduktioun eropzesetzen.

Fir de Menn a séng Landsleit konnt also den „Danz um Polverfaass“ lassgoën. Déi éischt Woche gouf et militärischen Drill vu moiës bis owes: „Laufen, marschieren, hinlegen, kriechen, aufspringen, singen, Spatengriffe üben asw.“

Ganz schro war den Drill, wann den Ausbilder Gephard, dee grad wéi säi „Namensvetter“ aus dem Déiereräich - de Gepard - fir Hetzjuegte prädestiniert ze si geschéngt huet. De Gephard hat bal ëmmer Marschéieren, Lafen a Sengen mat der Gasmask op séngem Programm. Wann déi gestriizten Aarbechtsdénkscht-Männer da vun Ustrengung bal ëmgefall sin a wéinst deër verdammter Gasmask keng Loft méi kruten, an hir Longe bal geplatzt sin, huet dee sadistesche Vormann de verréckte Befehl gin: „Singen... O, du schöner Westerwald...“

Dat Stéchwuert „Wind“ huet dann déi meescht vun de Gepéngengen an eng Psychos eragedriwwen, dass et hinne schwaarz virun den A gouf a si bal de Verstand verluer hun. Wann dann deen een oder aneren nët méi aus an a woussst a séng Gasmask vum Gesiicht gerass huet, fir nët ze erstécken, huet deen onverschimmte Mënscheschënner déi hallef Erstéckten gedoën d'Gasmask erëm opsetzen, dann den Hiwwel erofrétschen an duerch Bulli a Stëbs robben, bis se sech nët méi réiere konnten. Dobäi huet dee „Satan“ Kreesch gedoë wéi e Geckegen. Zum Schluss huet en dann erëm alles untriede gelooss - natiirlech nach ëmmer mat der Gasmask - an huet dee „Sau-Haufen“ a Course-Formatioun opgestallt fir e Schnellgkeetsrennen vun e puer honnert Meter duerchzezéien. Dat Nidderträchtegst derbäi war, dass et eng „Course par élimination“ war.

Déi Leefer, déi bei der Arrivée bei der éischer Halschecht waren, hun d'Gasmask dierfen ausstrëppen a sech „futti“, wéi se all waren, an de Sand geheien. Déi aner Halschecht vun de Leefer hu misse virumaachen, bis se nët méi konnten

an d'Tréinen hinnen d'Baken erfogelaf sin. Da louche se virun hirem „Henker“ op de Knéie, wéi wa se em Erbaarme géife bieten.

No sou enger Tortur war et eng agreabel Ofwiesselung, wa se hun „dierfe“ Grompere schielen, wann och schon déi meescht dervun - well se a fiichte Betongsraim louchen - faul waren a wéi d'Pescht gestonk hun. Déi „delikat“ Aarbecht war nach nëmme fir déi „Männer“ bestëmmt, mat deenen de Gephard enegermoossen zefridde war. Déi aner goufen ofkommandéiert fir Botzaarbechten ze erledigen. Si hun esouguer d'Latrine missen ausdroën, iwwer déi dee berühmten „Donnerbalke“ louch.

Et kann ee sech virstellen, dass déi verdaddert Lëtzebuenger frou waren, wéi no en etlech Wochen d'Spuedegrëff an der grousser Formatioun wéi un der Schnéierche geklappt hun a vun do un déi meeschten Zäit fir „Déngschtleeschungen“ am Lager selwer oder baussent dem Camp verwandt gouf. Déi bëlleg Lëtzebuenger Aarbechtskräfte goufen an e puer Equipen agedeelt.

Déi eng hu mat hire Spuede Grief erausgeworf, wueran déi déck Kabele sollte kommen, déi bestëmmt waren, dat ënnerierdescht Dynamitwierk nach weider auszubauen. Anerer hun déi schwéier Elektrokabele vun opgebockte Bobinnen op d'Schëllere geholl a fest dru gezun, fir se ofzewéckelen a se dann an deene präparéierte Grief ze versenken. Eng drëtt Grupp huet Beem emgehaen an eng Schneis an déi ausgedehnte Bëscher em Brahnau erëm gehaën. Eng véiert Equipe huet déi ausgehaë Schneisen amenagéiert a Gleise geluegt. Iwwer déi as en Zichelche mat e puer Waggoë verkéiert, deen déi emgehaë Beem aus de Bëscher sollt erausschlefe bis op déi nächst Eisebunnsstatioun.

De Menn hat a kurzer Zäit déi dräi éischt Aarbechtsgruppen duerchlaaf a blouf schliisslech an deër véierter, deër vun de „Posären“, hänken. Et war am Fong déi bescht Aarbechtskolonn, sou dass de Menn op déi Manéier Chance hat. Beim Schaffen an der Summerhëtz hun d'Aarbechtmänner dacks geschweesst wéi Déieren. Well se hiirt Gezei nët changéiere konnten, hu sech der vill owes an der Lagerbarack erkaalt a waren duerfir och ufälleg fir allerhand usteechend Krankheeten. Sou goufen no an no eng Parti däitsch Aarbechsdéngsch-Männer krank an duerch d'Bank krute se d'Diphtherie. Déi preisesch Jonge waren eben nët esou widderstandsfäheg wéi hir Lëtzebuenger Kollegen, déi nach vill besser geniert waren. Desweideren hun d'Lëtzebuenger vun hirem Schnorri, dee se matbruecht haten, räichlech Gebrauch gemaach fir hir Strassen ze desinfizéieren.

Zu Bromberg am Spëdol

Leider huet och de Menn ee gudden Augustmoiën 1943 gespuert, dass en den Hals wéi hätt. Well hie bei offener Fënster geschlof hat, huet e geduecht, e wir an der Nuecht e bëssche kal gin a wir duerfir raschteg an der Strass. Hien huet eng Drëpp geholl a gehofft, dass owes séng Schléck nees an der Rei wir.

Ma, jemen a gewëss, et war nach méi schlëmm an deen anere Moië krut hie scho keng Kuuscht méi ofgeschléckt. Hien as erféiert an duecht: „Du wärs dach d’Diphtherie nët och nach kréien!“ Hie wollt iewer nët op „d’Heilstube“ goën, fir sech ënnersichen ze loossen, well hien deene preiseschen Heilkünstler nët iwwer de Bierg getraut huet. Amplaz sech behandeln ze loosn, huet de Menn zwou Drëppen den Hals erofgeschott a mat deër drëtter esouguer geguergelt. Ei, dat huet hannen an der Strass gebrannt, mä et war deem Kranke scho vill besser. An esou gong hie mat séngen Aarbechtskollegen an de Bësch schaffen.

Et war en donstegen Nosummerdag, an dem Menn gong et bei sénger Aarbecht guer nët vun Hand. Schweesspäerele stoungen him op der Stir an d’Schudderéngé sin him de Réck erofgelaf. Hie krut op eemol eng fatzeg Flemm an de Leif a well an der Tëschenzäit d’Sonn scho giedlech gewiermt huet, as de Menn hannert e Stapel Holz gaangen, deen do opgetässelt war, huet sech duer op d’Ouer geluegt an huet séng Frënn eleng schaffe gelooss. Jiddereen huet de Menn mat Rou gelooss, well se all gespiirt hun, dass hire Komerod sech nët gutt a sénger Haut géing fillen.

Op eemol daucht ausgerechent dee berüchtigte Gephard op an eenzock hat hien de Menn hannert dem Holzstapel entdeckt. Wéi vun enger Tarantel gepickt, as en dorëmmer gesprongen an huet gejaut wéi e Wahnsinnegen. De Menn as opgestane sou séier et gong, huet sech stramm virun dee brëllegen Idiot gestallt, iewer näischt gesot. Dat huet deen opgedréite Blärhanes nach méi rose gemaach. Am léifsten hätt en de Menn erwiirgt. Wéi e sech nët gin huet, seet op eemol de Kolleg „Lori“ ganz haart zum Menn: „So, e soll dech am „Aarsch“ lecken!“

Du blouf dem Gephard fir ee Moment - wéi ee seet - „d’Spucke weg“. Esou eppes war him a sénger räichsdäitscher, uniforméierter Carrière nach nët geschitt. A wëll wéi e richtege Gepard huet en de Menn ugefaucht: „Was hat der gesagt?“ De Menn hat trotz deër quokeleger Situatioun, an deër hie war, e „kale Kapp“ behalen a séileroueg äntwert en: „Er hat gesagt, ich soll arbeiten!“

Dee „veraarschte“ Vormann dréit sech op séngen Talongen erëm a brëllt déi aner Arbeitsdienstmänner un: „Was hat er gesagt?“ Mä alleguerten hu se dem Menn séng Ausso bestäetgt. Esouguer déi däitsch Leidensgenossen hu mam Kap gewénkt fir hire Lëtzebuerger Kollegen de Réck ze stäipen.

Dee gefoppte Vormann, dee wéi gesin, vu Psychologie keng blass Ahnung hat, - soss hätt e séng Fro anescht formuléiert - huet sech vu Wut an d'Lëpps gebass, näischt méi gesot an deenen erliichterten „Eisebunner“ säin „Hëneschte“ gewisen. Vun deër ganzer Affär huet kee méi je eppes héieren. Déi „gestriizte 4. Grupp“ hat deem verhaasste Mënscheschënner eng giedlech Lektoun erdeelt, déi him gutt gedoën huet.

Dem Menn goug et iewer trotz deem psychologesche Sieg iwwer en „doofe“ preisesche Vormann, gesondheetlech nët besser. Owes, no deem denkwürdigen Dag am Bësch, hat hie séng Schléck esou wéi, dass e bal kee Waasser méi ofkrut. Hien huet och gespuert, dass e Féiwer hätt.

En huet sech duerfir op der „Heilstube“ präsentéiert an do krut e gesot, dass hien e gehéirege Mandelabszess hätt an dass se hien deen aneren Dag an d'Lazarett misste féieren.

An tatsächlech, deen anere Moiën houl mat Zäit eng Ambulanz virun der Barack. De Menn gouf opgelueden a fort goug et op Bromberg. De Menn wouss natiirlech nët, wou se hie géifen ofliwweren. Déi zwéin „Heinien“ aus der Ambulanz, déi wahrscheinlech nët gutt nogelauschtert haten, hun de Menn, anstatt an d'Wehrmachtslazarett an d'städtescht Krankenhaus op Bromberg bruecht. Well de Menn iewer d'Uniform vun engem „däitschen Arbeitsdienstmann“ unhat, huet dat polnescht Personal hien nët behandelt, mä si hu gläich en däitsche „Stabsarzt“ geruff.

Deen huet sech d'Saach ugekuckt a gesot: „Da müssen wir was tun!“ Hien huet de Menn gedoë verkéiert op de Stull setzen. Du huet en eng „spatz Schéier“ an de Grapp geholl an de Menn opgefuedert, de Mond grouss opzemaachen. Deen huet gemaach, wat e gesot krouch. Du probéiert dee rabiante Mediziner him mat der Schéier hannen an d'Strass ze fueren. Mä de Menn deen esou eppes nach ni erlieft hat, huet gezéckt a säi Kapp hannerzég gezun. Du as deen uniforméierten Dokter an d'Héiluucht gaangen an huet gejaut: „Mensch, ich hau Sie in die Fresse!“

Déi „Drohung“ hat fir de Menn déiselwecht Wiirkung, wéi eng „adäquat Piqüre“. Hien huet säi Kapp nët méi zrëckgezun an deen eegewëllege Medikus konnt ongestéiert séng Operatioun duerchzéien. Jhust e Glas Waasser mat engem Desinfektiounsmëttel krouch de Menn duerno zougestanen a konnt säi Mond grëndlech ausspullen.

De Stabsarzt huet dem Menn nach e puer Deg Bettrou am Spëdol verschriwwen, wou hie sech mat e puer polnesche Patienten ugefrënd huet. No enger Woch - de Menn wir nach gär méi laang bei deene frëndleche Pollake bliwwen - as hien entlooss gin an hien huet misse no Brahnau an d'Lager zrëck.

Kuurz Zäit duerno gouf am Lager agepaakt an d'Arbeitsdienstmänner goufen an hir Hemecht entlooss. Si gongen enger ongewësser Zoukonft entgéint.